

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-17>

УДК 930.85

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

GLOBAL EXPERIENCE IN ENSURING BALANCED DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

Зубехіна Тетяна Василівнакандидат педагогічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9929-4405>**Zubekhina Tetiana**

Lutsk National Technical University

У статті розглянуто світовий досвід забезпечення збалансованого розвитку культурного туризму, що сприяє збереженню культурної спадщини, соціальної інтеграції, економічному зростанню та екологічній стійкості. Аналізуються практики різних країн, зокрема Естонії, Австрії, Німеччини та інших держав, які демонструють ефективні моделі управління туристичними потоками, використання сучасних технологій та інтеграцію місцевих громад у процеси розвитку туризму. Проаналізовано основні аспекти, які за умови грамотного управління, можуть стати потужним інструментом економічного розвитку. Виділено ключові виклики, такі як руйнування спадщини, соціальні конфлікти та перевантаження інфраструктури. Розроблено рекомендації для адаптації найкращих практик до умов України, орієнтуючись на сталий розвиток галузі.

Ключові слова: культурний туризм, сталий розвиток, культурна спадщина, туристична інфраструктура.

The article examines the global experience of ensuring the balanced development of cultural tourism, which contributes to the preservation of cultural heritage, social integration, economic growth and environmental sustainability. The practices of different countries, including Estonia, Austria, Germany, and other countries, which demonstrate effective models of managing tourist flows, using modern technologies, and integrating local communities into tourism development processes, are analyzed. The main aspects that, under competent management, can become a powerful tool for economic development are analyzed. Cultural tourism is one of the most dynamic and important areas of the global tourism market. This type of tourism attracts travelers who seek to learn about the culture, history and traditions of a particular region or country. Cultural tourism is increasingly integrating digital tools such as virtual tours, mobile applications for navigating museums or historical sites, and augmented reality. This allows them to attract young people and expand their audience. Many countries are implementing strategies to preserve cultural heritage. The emphasis is on protecting historical monuments, supporting local crafts, and promoting eco-friendly practices among tourists. Tourists are increasingly interested in non-traditional types of tourism, such as ethnographic expeditions, participation in local holidays and festivals, culinary master classes, or immersion in the life of the local population. Organizations such as UNESCO are actively working to popularize the world's cultural heritage. Programs like «World Heritage» help preserve unique cultural sites and make them accessible to tourists. Cultural tourism contributes to the development of local communities, as tourists spend money on local guides, restaurants, souvenirs, and other services. Key challenges, such as the destruction of heritage, social conflicts, and overloaded infrastructure, are identified. Recommendations for adapting the best practices to the conditions of Ukraine, focusing on the sustainable development of the industry, have been developed. The development of cultural tourism allows people not only to broaden their horizons, but also promotes dialogue between cultures, strengthening mutual understanding in a globalized world.

Keywords: cultural tourism, sustainable development, cultural heritage, tourist infrastructure.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення збалансованого розвитку культурного туризму є актуальною через необхідність зберегти культурну спадщину. Інтегрувати її в сучасну економіку та забезпечити сталість

економічних, екологічних і соціальних аспектів. Питання стабільності і розвитку як ніколи актуальне для усього світу. Руйнування та знищення культурної спадщини, економічний занепад багатьох галузей промисловості,

загроза військової агресії на цивілізовані країни – це ті ситуації, які стосуються багатьох країн світу. Україна, яка вже майже три роки переживає активні бойові дії на своїй території, несе не тільки потужні економічні втрати, а і руйнування пам'яток історії та культури, включених до Всесвітньої спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами розвитку туризму на засадах сталості активно займаються і українські і закордонні вчені. Серед них можна виокремити праці таких науковців: Скляр Г., Карпенко Н., Давидюк Ю., Чепурда Г., Роїк О., Луцик М., Лебедев І., Миронов Ю., Заячківська Г. та інші. Що стосується розвитку культурного туризму, то цій проблемі приділено увагу у працях Божко Л., Кифяк В., Кляп М., Любіцева О., Мальська М., Машіка Г., Подольян Я., Монастирський В. та ін. Поряд з тим, питання по збереженню та відновленню культурної спадщини, яку ми втратили під час російського вторгнення ще не досліджені та є дуже актуальні в умовах сьогодення.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати світовий досвід забезпечення збалансованого розвитку культурного туризму, виявити ключові підходи, інструменти та стратегії, які сприяють збереженню культурної спадщини, екологічній стійкості, соціальній інтеграції та економічному зростанню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом можемо спостерігати зростання інтересу до використання історичних та культурних пам'яток, як важливої складової розвитку туризму, культурної спадщини та сталого розвитку. Світові тенденції та досвід пропонують важливу інформацію для якісного використання історико-культурних об'єктів у кожному регіоні для підвищення його економічної стабільності. Застосування комплексних підходів до управління та популяризації історико-культурних об'єктів є вагомим стороною світового досвіду. Сюди відносимо розгляд усіх аспектів, зокрема належне використання, збереження та відновлення, оприлюднення та залучення громадськості [2]. Світовий досвід демонструє, що культурний туризм може бути потужним інструментом розвитку, але за умови грамотного управління. До основних аспектів відносимо:

збереження культурної спадщини. Інтенсифікація туризму може загрожувати фізичній цілісності пам'яток культури. Виникає ризик комерціалізації культурних цінностей, що може призвести до втрати автентичності.

– соціальний аспект. Зростаючий потік туристів може змінювати місцевий спосіб життя, спричиняючи соціальну напруженість. Культурний туризм повинен сприяти інтеграції громад і створенню нових робочих місць, а не відчуженню місцевого населення.

– економічний аспект. Туризм є важливим джерелом доходів, але надмірна залежність від туристичних потоків може створювати економічну нестабільність. Важливо розробити стратегії диверсифікації доходів від туризму.

– екологічна стійкість. Культурний туризм може призводити до збільшення екологічного навантаження (забруднення, деградація ландшафтів).

– управління та координація. Необхідність ефективної співпраці між владою, місцевими громадами та бізнесом для забезпечення збалансованого розвитку.

Щодо розвитку туризму у світі, можемо спостерігати, що міжнародний туризм повертається на докризовий рівень. У першому кварталі 2023 року світом подорожувало в 2 рази більше людей, ніж за аналогічний період 2022 року. Зростання виїзного туризму з Китаю та припинення пандемії коронавірусу прискорило відновлення галузі. У першому кварталі 2023 року по всьому світу було здійснено 23 500 мільйонів туристичних поїздок. У 2023 році Всесвітня туристична організація (UNWTO) випустила 2-й світовий туристичний барометр, звіт про розвиток світового туризму. Він створений на основі галузевої статистики по всьому світу і опитувань провідних експертів галузі. ЮНВТО нагадала, що до кінця 2022 року світовий туристичний сектор відновився на 66% від рівня, що існував до пандемії. У першому кварталі 2023 року кількість міжнародних туристичних поїздок досягла 23 500 мільйонів, що еквівалентно 80% від обсягу так званої пандемії коронавірусу. Загалом, як і за аналогічний період 2022 року, у 2023 році з 1 місяця по 3 місяці по всьому світу подорожувало в 2 рази більше людей. Туризм на Близькому Сході вже перевищив показники 2019 року. Динаміка відновлення туристичного потоку в різних частинах світу різна. Серед лідерів Близького Сходу: це не тільки повернення до докризового рівня, а й перший регіон, який перевищив цей показник до кінця першого кварталу 2023 року на 15% [5].

Через високий попит у Європі туризм у 2023 році за період від 1 до 3 місяців досяг 90% від рівня, що існував до пандемії.

Африка відновила туристичний потік на 88%, в той час як Сполучені Штати відновилися в порівнянні з рівнем 2019 року приблизно на 85%. Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC) також вважає, що китайські туристи стануть рушійною силою повернення картини світу до показників, що існували до пандемії. У першому кварталі 2023 року Південне Середземномор'я і Північна Африка повністю повернулися до показників, що існували до пандемії. Далі, Західна Європа, Північна Європа, Центральна Америка і Карибський басейн наблизилися до показника за 1-3 місяці 2019 року. У розпал літнього сезону світовий туризм повертається до показників, що існували до пандемії. Результати першого кварталу відповідають прогнозу сценарію ЮНВТО щодо відновлення туризму в 2023 році. Згідно з цими очікуваннями, кількість міжнародних пільг досяг 80-95% від докризового рівня.

Європа є важливим напрямком для культурного туризму завдяки своїй культурній спадщині. За даними Європейської комісії «культурний туризм» становить 40% всього європейського туризму: 10 з 4 туристів вибирають напрямок, заснований на його культурних пропозиціях. Європейський союз сприяє збалансованому підходу до необхідності прискорення зростання з одного боку, і в збереженні артефактів, історичних місць і місцевих традицій з іншого [6].

Відповідно до Фессалійської хартії сталого культурного туризму, культурний туризм є найбільш швидкозростаючим сектором туризму в Європі і забезпечує [7]:

- стійкість і конкурентоспроможність туризму в ЄС і сусідніх країнах;
- збереження культурної спадщини – це процес, який вимагає відповідальності, чесності, співпраця та взаємовідповідальності усіх учасників.

Культура – це, в основному, міська індустрія. Протягом століть, найважливіші твори мистецтва, найвпливовіші кола з часів Середньовіччя, творче мислення, кращі школи та університети, а також процвітання культурних течій і мови, з розвитком їх могутності і економічної сили, були тісно пов'язані з містом. Тому сьогодні це не дивно що культурна спадщина європейських країн зосереджена в містах, яких називають «культурним центром». Найвідоміші культурні міста Європейського союзу: Лондон, Париж, Берлін, Амстердам, Флоренція, Мадрид, Копенгаген, Стокгольм, Болонья, Брюссель, Гельсінкі, Краків і Прага.

В Україні найбільшими культурними місцями за стандартами вищої освіти, музеями, театрами, кінотеатрами, пам'ятками архітектури, книгарнями та фестивалями є: Київ, Львів, Чернівці, Ужгород, Харків, Одеса, Кам'янець-Подільський, Чернігів, Луцьк. У світі, де реальними учасниками конкурентної глобальної економіки є міста, а не країни, культура в даний час широко визнана як засіб економіки і міського розвитку. Завдяки здатності створювати креативне середовище, яке залучає інвесторів та нові таланти в галузі економіки, засноване на знаннях та інноваціях, культурі судилося все більше вкорінюватися в міському середовищі.

Як приклад організації успішного культурного міста місто Відень (Австрія), об'єднавши концепцію культурного району з новою культурною будівлею, створив своєрідний «культурний комплекс» – Віденський музей.

У культурно-туристичному комплексі площею 60 000 квадратних метрів розташовано понад 40 культурних установ, що демонструють мистецтво у всіх його проявах. За перші роки свого існування комплекс відвідало понад 200 мільйонів відвідувачів [6]. Іншим прикладом може служити Ареал мистецтва у Мюнхені (Німеччина), який складається з трьох галерей і музеїв грецького та римського мистецтва.

Архітектурна історія Естонії в основному відображає сучасний розвиток Північної Європи. Особливої уваги заслуговують архітектурні комплекси, що прикрашають середньовічне старе місто Таллін, яке включене до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Крім того, в країні, яка бере свій початок з дохристиянських часів, є кілька унікальних укріплень, а також до сих пір збереглася значна кількість середньовічних замків і церков.

Війна з росією значно вплинула на всі аспекти життя України, зокрема на сферу культурного туризму. Попри складні умови, український культурний туризм адаптується до викликів і стає важливим елементом як національного спротиву, так і міжнародної підтримки. Основними викликами є: 1) *руйнування культурної спадщини*. Воєнні дії завдали значної шкоди пам'яткам культури (церкви, музеї, історичні будівлі). Проблема переміщення та збереження культурних цінностей, які знаходяться в зонах бойових дій.

Згідно з офіційними даними Міністерства культури України, на початок 2023–2024 років окупантами було знищено або пошкоджено понад 550 пам'яток та об'єктів культурної

спадщини. У тому числі 108 релігійних споруд, 21 музей, 90 історичних будівель, 19 пам'яток архітектури, 12 бібліотек і 1 архів. На щастя, жоден з 8 Об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО не постраждав. За даними Українського культурного фонду, станом на 2023-2025 роки загальна кількість історичних будівель в Україні становила 30128, з яких 182 мали національне значення та 29946 – місцеве, станом на 8.01.2023 р. ЮНЕСКО підтвердило збитки, завдані 274 об'єктам культурної спадщини України з початку масованого вторгнення росії: 117 релігіям, 27 музеям, 98 будівлям, що становлять історичну та художню цінність, 19 пам'яткам архітектури, 12 монументальним спорудам.

2) *зниження туристичних потоків*. Міжнародний туризм значно скоротився через небезпеку. Внутрішній туризм також обмежений через переміщення населення і небезпеку подорожей. І навіть в таких умовах можемо спостерігати, що за перші 9 місяців 2024 року до державного бюджету надійшло понад 26 млрд грн від туристичної галузі. Це на 42% більше, ніж за аналогічний період 2023 року, коли до бюджету надійшло майже 15 млрд. грн. Порівняно з 2021 роком сума податків за цей період збільшилася на 16%. Тоді з туристичної галузі в державну казну було перераховано майже 18 млрд. грн.

Найбільшу частку надходжень до державного бюджету цього року становить 1 мільярд 330 мільйонів 413 тисяч гривень, виплачених готелем. У 2023 році ця сума досягне 916 мільйонів 648 тисяч гривень, а за аналогічний період 2021 року – 10 мільярдів 31 мільйон 472 тисячі гривень. Спостерігаємо незначне, збільшення загального числа платників податків, які все ще займаються туристичною діяльністю, в порівнянні з аналогічним періодом

минулого року на 8%. Доходи від діяльності туроператорів, і, відповідно, від туристичних агентств, також збільшуються. Так, туроператори перераховують до державної скарбниці 251,7 млн грн. Ця сума на 12% більша, ніж минулого року – 1 млрд 4220 млн. грн. За 183,3 місяці поточного року туристичні агентства перерахували 9 млн. грн. Це більше, ніж у 2023 році, майже на 9%. В цілому позитивна динаміка збільшення податкових надходжень простежується практично у всіх регіонах України, крім Луганської. Найбільше підвищення податків у третьому кварталі цього року було зафіксовано у столиці та чотирьох областях порівняно з аналогічним періодом минулого року – Запоріжжі (на 98%), Києві (на 91%), Івано-Франківську (на 83%), Черкасах (на 65%) та Рівному (на 60%).

3) *фінансова нестабільність*. Туристична інфраструктура недофінансована, частина бізнесів змушена була припинити діяльність.

4) *міграція населення*. Люди, які працювали у сфері туризму, були змушені виїхати або змінити вид діяльності.

Висновки. Таким чином, культурний туризм під час війни набуває особливого значення як інструмент зміцнення національної ідентичності, підтримки економіки, а також засіб міжнародної комунікації. В умовах війни з росією культурний туризм в Україні виконує декілька ключових функцій, які сприяють згуртуванню суспільства, захисту національної спадщини та формуванню позитивного іміджу країни у світі.

Перспективою подальших досліджень розробка стратегій збереження культурної спадщини при зростанні туристичних потоків та вивчення моделей співпраці між державними установами, приватним сектором і місцевими громадами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Брич В., Галиш Н. Сталий розвиток туристичної індустрії: екологічний та статистичний вимір. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 4. С. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.023>.
- Заваріка Г., Зеленко О. Сталий туризм як інструмент збереження культурної спадщини та відновлення постраждалих територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-78>
- Подольян Я., Тимошенко І., Садова Н. Культурний туризм як інструмент відновлення та розвитку індустрії гостинності у повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-35>
- Тимошенко Т. О. Міжнародний досвід розвитку державно-приватного партнерства в індустрії гостинності в рамках концепції сталого розвитку та можливості його використання в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 15. С. 91–96

5. Дичковський С. Культурний туризм індустріальної епохи: глобальні та локальні перспективи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2020. № 2. С. 17–26. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220339>.
6. Шевелюк М. М. Поняття культурного туризму та його класифікації. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 99–109. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.22105>
7. Пошкоджені ворогом історичні пам'ятки оцифровують за допомогою сучасних технологій. BuildPortal. URL: <https://budport.com.ua/news/24308-poshkodzheni-vorogom-istorichni-pamyatki-ocifrovuyut-za-dopomogoyu-suchasnih-tehnologiy-foto-video>.
8. Кржиговська К. Створено реєстр пошкоджень культурних цінностей в Україні. Polska Agencja Prasowa. URL: <https://www.pap.pl/ua/news%2C1196104%2Cstvoreno-reestr-poshkodzhen-kulturnikh-cinnostey-v-ukraini-narazi-u-spisku-277>
9. Dashchuk, Y., Matviichuk, L., & Zubekhina, T. Glamping as a Tool for Sustainable Tourism Development of Protected Areas: Ukraine's Experience. *Sport and Tourism Central European Journal*, 7(3), 2024. 113–132. DOI: <https://doi.org/10.16926/sit.2024.03.07>
10. Zubekhina, T., Dyshko, O., Matviichuk, L., & Dashchuk, Y.. Virtualization of museums as an element of the modern education of young tourist specialists. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 7(2), 2024. 123–137.
11. Marusei T., Yurovchyk V., Zubekhina T. Innovative strategies and triggers for the development of the tourism and hotel-restaurant business in crisis conditions. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.33>.

REFERENCES:

1. Brych V., Halysh N. (2020) Stalyi rozvytok turystychnoi industrii: ekolohichni ta statystychni vymir. *Ekonomichniyi analiz*. Tom 30. № 4. P. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.023>
2. Zavarika H., Zelenko O. (2022) Stalyi turizm yak instrument zberezhennia kulturnoi spadshchyny ta vidnovlennia postrazhdaloyk terytorii. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-78>
3. Podolian Ya., Tymoshenko I., Sadova N. (2023) Kulturnyi turizm yak instrument vidnovlennia ta rozvytku industrii hostynnosti u povoiennyi period. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-35>
4. Tymoshenko T. O. (2018) Mizhnarodnyi dosvid rozvytku derzhavno-privatnoho partnerstva v industrii hostynnosti v ramkakh kontseptsii staloho rozvytku ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. № 15. S. 91–96
5. Dychkovskiy S. (2020) Kulturnyi turizm industrialnoi epokhy: hlobalni ta lokalni perspektyvy. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv : nauk. zhurnal*. № 2. P. 17–26. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220339>
6. Sheveliyuk M. M. (2020) Poniattia kulturnoho turizmu ta yoho klasyfikatsii. *Pytannia kulturolohii*. № 36. P. 99–109. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.22105>
7. Poshkodzheni vorohom istorychni pamiatky otsyfrovuiut za dopomohoiu suchasnykh tekhnolohii. BuildPortal. URL: <https://budport.com.ua/news/24308-poshkodzheni-vorogom-istorichni-pamyatki-ocifrovuyut-za-dopomogoyu-suchasnih-tehnologiy-foto-video>.
8. Krzhykovska K. Stvoreno reiestr poshkodzhen kulturnykh tsinnostey v Ukraini. Polska Agencja Prasowa. URL: <https://www.pap.pl/ua/news%2C1196104%2Cstvoreno-reestr-poshkodzhen-kulturnikh-cinnostey-v-ukraini-narazi-u-spisku-277>
9. Dashchuk, Y., Matviichuk, L., & Zubekhina, T. (2024) Glamping as a Tool for Sustainable Tourism Development of Protected Areas: Ukraine's Experience. *Sport and Tourism Central European Journal*, 7(3), 113–132. DOI: <https://doi.org/10.16926/sit.2024.03.07>
10. Zubekhina, T., Dyshko, O., Matviichuk, L., & Dashchuk, Y. (2024) Virtualization of museums as an element of the modern education of young tourist specialists. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 7(2), 123–137.
11. Marusei T., Yurovchyk V., Zubekhina T. (2023) Innovative strategies and triggers for the development of the tourism and hotel-restaurant business in crisis conditions. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.33>